

Проектот е финансиран
од Европската Унија

АНАЛИЗА

ВКЛУЧУВАЊЕ НА ЖЕНИТЕ ОД РУРАЛНИ СРЕДИНИ ВО КРЕИРАЊЕ НА ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ

Проектот е суб-грантиран од The Kvinna till Kvinna Foundation
и Организација на жените на Општина Свети Николе

Проектот е имплементиран од Центар на активни
граѓани АКТИВО

СОДРЖИНА

1. Вовед.....	3
2. Резиме.....	5
3. Методолошки пристап.....	6
4. Спроведени фокус групи	7
4.1 Профил на фокус групите	8
4.2 Заклучоци од фокус групите	8
4.3 Генерални заклучоци од фокус групите	23
4.4 Препораки од фокус групите	24
5. Спроведени работилници за утврдување на приоритети	27
5.1 Идентификување на потребите на жените и нивно приоретизирање	27
6. Спроведени јавни настани за утврдување приоритети	30
6.1 Идентификување на потребите на жените	30
7. Заклучок	37
8. АНЕКС – Прашања за фокус групи	38

1. ВОВЕД

Родовата еднаквост е едно од фундаменталните начела на демократијата и општествениот поредок. Принципот на еднакви можности на мажите и на жените и принципот на недискриминација се втемелени во Уставот и нормативните акти и на нашата држава.

Политиката на остварување на еднаквите можности на мажите и на жените треба да овозможи еднакво учество на мажите и на жените во сите области на општественото живеење, еднаков статус и третман во остварување на нивните права, како и еднакви придобивки од остварените резултати.

И покрај тоа што постои законска регулатива за родова рамноправност, сепак нивото на вклученост на жените во донесувањето на одлуки, презентирањето на своите гледишта, проблеми и потреби на локално ниво, особено во руралните средини, е многу ниско.¹

Тргувајќи од фактот дека граѓаните се најнепосредно изложени на институциите на локалната самоуправа, кои преку процесот на креирање на политики во голема мера го обликуваат секојдневниот живот на граѓаните но и го одредуваат квалитетот преку понудените услуги, голема е значајноста да се третира родовата еднаквост во овие процеси.

Учеството на локално ниво е најдиректно и наједноставно бидејќи од граѓаните бара да се инволвираат во одлучување за прашања поврзани со нивниот секојдневен живот, на теми кои им се познати или за кои релативно едноставно можат да формираат мислење.

Иако жените претставуваат педесет проценти од популација во нашата држава, тие сеуште се помалку претставени во локалната самоуправа како носителки на јавни функции. Дополнително, жените во многу помал број ги користат механизмите за вклучување на јавноста и учество во носењето одлуки на локално ниво: како на пример приемен ден на градоначалникот/чката; средби во рурална и урбана заедница; претставки и поплаки; јавни консултации, трибини и дебати; собир на граѓани и слично.

Нивната помала активност води кон исклучување на нивните потреби, ставови и перцепции при креирањето политики на локално ниво, а како резултат на тоа,

---

¹Анализа на состојбата на живеењето на жените во руралните средини издадена од Хелсиншки комитет за човекови права на Р. Македонија
http://mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/2856/Ruralni_Sredini_MK__5_.pdf

политиките кои се носат не одговараат на потребите, интересите и барањата на приближно 50% од населението, што е поразителен факт.

Поради тоа, учеството на жените во донесувањето одлуки е неопходно за обезбедување на инклузивна демократија и вклучување на нивните интереси во локалните политики.

Во спротивно, одлуките кои би се донеле од страна на локалната самоуправа без учество на жените од заедницата можат да се сметаат за неинклузивни, недемократски и да не бидат соодветно прифатени и вреднувани од сите граѓани.

2. РЕЗИМЕ

И покрај тоа што може да се констатира дека во нашата земја е постигнат значаен напредок во унапредување на родовата еднаквост и еднаквите можности на мажите и жените во институционална, политичка и правна рамка, сепак постојат уште многу предизвици кои што треба да се надминат за да унапреди родовата еднаквост особено позицијата на жените во општеството. Далеку поголеми, пак, се предизвиците кои што се исправени пред жените кои што живеат во руралните средини. Тие се соочуваат со бројни проблеми од социјален и економски аспект. Доминантно изразените патријархални вредности и традиционалната поделба на родовите улоги уште повеќе влијаат врз позицијата на руралната жена како во семејство, така и во општеството. Нивната улога е доминантна во грижата околу домот и подигнувањето на децата. Речиси сите рурални жени се вклучени во семејните земјоделски стопанства, а покрај тоа, дел од нив се во редовен работен однос во приватен или државен сектор.

За постигнување на целосна рамноправност на руралната жена во општеството потребно е поголема економска независност, како и поголема застапеност на жените во процесите на креирање на локални политики.

Оваа Анализа, е сублимат од процесот низ кој што беа водени жените од руралните средини Горно Оризари, Градско, Чашка и Росоман со цел да се утврди состојбата во која што се наоѓаат, да бидат идентификувани нивните потреби, а подоцна истите приоритизирани, да се слушнат потребите на поширок круг на рурални жени и да се застапуваат нивните потреби пред локалната заедница.

Целта на проектот “Вклучување на жените од руралните средини во креирање на политики” во чии рамки беше напишана Анализата е и да ги мотивира жените активно да партиципираат во доставувањето на предлози до општинските администрации за да учествуваат во креирањето на општинските програми и буџети преку кои ќе создадат подобро место за живеење за себе и семејството.

3. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП

Фокус групата како методолошка алатка, се покажа исклучително соодветна за прибирање на квалитативни податоци, преку отворени прашања и директна дискусија. Беше воспоставена неформална комуникација, во која се почитуваа претходно поставените правила за зборување една по една, не влегување на другата во зборот и можност секоја од ученичките да го каже своето. За фокус групата претходно беа подготвени единаесет прашања од повеќе области од секојдневието на жените тргнувајќи од поопшти кон специфични теми. Подготвените прашања беа во целост исцрпени преку активната дискусија.

Работилниците за идентификување на потребите на жените во руралните средини беа спроведени со внимателно избрана целна група на жени кои преку отворена дискусија и индивидуално доставување на предлози ги идентификуваа потребите во местото во кое што живеат. Претходно дефинираните потреби беа приоритизирани преку гласање така што секоја од жените имаше право да даде по еден глас за една потреба која смета дека за неа има најголема важност. Со повеќе кругови гласање се избраа трите најприоритетни потреби на жените во секое населено место.

Јавните настани се остварија преку директни средби со жените во населените места. Принципот на работа беше сведен на поставување на т.н. импровизиран сид на потреби поставен на најфреквентната локација во населеното место каде што секоја од случајните минувачки имаше можност на стикер да ја впише својата потреба и потоа да ја залепи на импровизираниот сид.

Картичките со потреби, подоцна беа систематизирани и анализирани, и како листи на потреби на жените од секое рурално место беа доставени до соодветната локална самоуправа, со цел дел од нив да влезат во годишните програми на општините.

4. СПРОВЕДЕНИ ФОКУС ГРУПИ

Во четирите рурални места Горно Оризари во општина Велес и руралните општини Градско, Росоман и Чашка беа спроведени четири фокус групи. Целта на фокус групите беше да се приберат квалитативни податоци од жените учеснички кои ќе ја утврдат генералната состојба на жените во местата во кои што живеат како и проблемите и предизвиците со кои се соочуваат во рамки на општественото живеење.

4.1 ПРОФИЛ НА ФОКУС ГРУПИ

На четирите фокус групи кои беа одржани во четири рурални места и тоа Горно Оризари во општина Велес и руралните општини Градско, Росоман и Чашка присуствуваа вкупно 43 девојки и жени на различна возраст, со различно образование, социјален и брачен статус.

На фокус групата во Горно Оризари присуствуваа десет учеснички на различна возраст. Дел од нив беа помлади на околу 20 до 26-27 години, имаше во средна возраст од околу 40-тина години и 50-тина година и повозрасни со околу 60 години. Степенот на образование беше различен. Повозрасните се со завршено само четврто одделение, средната категорија со средно или високо образование и најмладите со средно или високо образование. Четири од нив беа вработени, шест се долгорочно невработени. Сите се припаднички на бошњачката етничка заедница која е единствена во ова населено место. Шест од учесничките се во брачна заедница, четири се немажени и две вдовици.

На фокус групата во општина Росоман учествуваа десет учеснички од различни населени места во општината. Беа со различна возраст, имаше помлади, средовечни и повозрасни. Помалку беа со високо образование, повеќе со средно или понизок степен на образование. Во групата имаше претставничка и на српската националност, зошто во Росоман покрај Македонци живеат и Срби. По голем дел од учесничките беа во брак, некои сеуште немажени, а имаше и вдовица. Дел од нив беа вработени, дел невработени, некои пензионерки, а дел работат во семејните земјоделски стопанства.

На фокус групата во општина Градско, беа вклучени вкупно десет жени, а на истата беше вклучено и едно лице со посебни потреби. Лицата беа на возраст од 30 – 70 години, две од нив беа со високо образование, шест со средно и две со основно образование. По етничка припадност лицата беа: една бошњачка, една албанка и сите останати беа македонки. Три од нив беа вработени, пет невработени и две

пензионерки. Девет беа во брачна заедница, освен лицето со посебни потреби. Шест беа од населбата Градско, а четири од околните села.

На фокус групата во општина Чашка, беа вклучени вкупно тринаесет жени од кои и едно лице со посебни потреби. Лицата беа на возраст од 30 до 50 години, четири од нив беа со високо образование, шест со средно и три со основно образование. По етничка припадност лицата беа: три Бошњачки, една Ромка и девет Македонки. Четири од нив беа вработени, а девет невработени. Сите од нив беа во брачна заедница.

4.2 ЗАКЛУЧОЦИ ОД ФОКУС ГРУПИТЕ

На секоја од фокус група беа поставени по единаесет претходно утврдени и структурирани прашања. Во однос на истите, од жените во фокус групата редоследно и поединечно се споделуваа (и сослушуваа) ставови и размислувања, кои ја рефлектираат нивната перцепција за одредена состојба, базирајќи се на сопствените искуства и сознанија. Клучно за овој процес, е дека нема правилни или погрешни одговори, туку само различни гледишта.

Во продолжение ги преставуваме резултатите од дискусијата. Кои се обработени прашање по прашање. Контекстот на одговорите се извлекува како сумиран (генерален) одговор од целата група, но, во одредени делови и се сведува на специфична изјава.

1. Како изгледа еден Ваш обичен ден? Кои се вашите секојдневни обврски? Дали некој Ви помага во нив? Што според Вас најмногу психички ги оптеретува жените во вашето место на живеење?.

Секојдневните обврски за жените од **Горно Оризари**, Велес се сведуваат на извршување на работните обврски (за оние што се вработени) и извршување на константните домашни задачи. Шест од десет учеснички на фокус групата велат дека се прават сами, ги чуваат децата, перат, пеглаат, готват, средуваат и дека денот им поминува со точно утврдена динамика диктирана од грижата за домот и семејството. Дел од нив работат и дома и на нива, се грижат за децата и домаќинството и покрај сето тоа немаат помош од никој. Четири од учесничките, пак, имаат поддршка од потесното семејство, дел од свекрвите со кои најчесто живеат во една заедница. Повозрасните најмногу психички ги оптоварува самотијата. Во селото нема ниту една куќа од која некој од семејството не се отселил, па затоа тие најчесто се сами. Помладите пак ги измачува невработеноста. Добивањето вработување е вистински предизвик за нив. Во селото нема работа, пак поголемиот дел од нив се затворени во своите домови, затрупани со секојдневните обврски околу домот или децата и сезонска помош во

земјоделието. Дел од младите кои се вработени, пак се порелаксирани. Со обезбедена егзистенција и најчесто помош од свекрвите, велат дека не се живее лошо, тие одат на работа, домашните работат земјоделе и меѓусебно си помагаат.

Жените кои живеат во општина **Росоман**, а не се вработени, велат дека имаат куп домашни обврски. Грижата за домот, децата или внуците им е доверена нив. Готват, перат, пеглаат, чистат, ја средуваат куќата и дворот околу неа и тоа го прават од утро до вечер, а кога денот ќе измине, како и ништо да не се случило, за следниот ден ги имаат сите овие обврски од почеток. Велат дека иако не се вработени, имаат целодневен ангажман, само што тој не им е платен. И оние кои што работат повторно ги чекаат истите обврски. Генерално жените сами ги извршуваат домашните обврски или обврските околу децата. Помладите исто така работат, мажите работат и речиси дека нема невработени во општина Росоман. Покрај сите секојдневни домашни или работни обврски скоро и да нема куќа во Росоман која што не се занимава со земјоделе и тоа разновидно па така и овие обврски од сезонски преминуваат во константни речиси во текот на целата година започнувајќи од одгледување на кромид, преку праски, грозје и слично. Психички велат дека ништо не ги оптоварува зошто земјоделците во принцип немале време да ја ангажираат психата кога таа е оптоварена со еден куп сезонски земјоделски работи.

Секојдневните обврски на невработените жени од општина **Градско** генерално се сведуваат на готвење, перење, пеглање, грижа за домот и децата. Така од утро до мрак. Оние, пак кои се вработени мораат да го прават сето ова, а дополнително да одат и на работа. Оние кои што живеат во потесни семејства генерално обврските ги извршуваат сами, со многу ретка помош од сопрузите. Поголема помош имаат оние жени кои што живеат во пошироки семејства односно заедно со свекрвите, па во тој случај најчесто секојдневните обврски за грижата околу домот и семејството се поделени помеѓу двете жени во семејството. Психички ништо не ги оптоварувало, се чувствувале одлично.

Жените од општина **Чашка** секојдневието го поминуваат во извршување на домашните обврски сведени на подготвување на оброци за целото семејство, средување на куќата и дворот и подготвување на децата за училиште. Покрај овие домашни обврски тие се занимаваат и со земјоделе, па така пред да им почнат домашните обврски со грижата околу домот и семејство, најнапред уште рано наутро мора да ги завршат обврските околу одгледувањето на земјоделските култури. Дел од нив се вработени, а дел не. Оние кои што работат, најчесто се тука во локалната средина, па денот го започнуваат со обврски околу земјоделието, одење на работа и потоа завршување на сите домашни обврски. Велат дека и покрај тоа што се занимаваат и со земјоделе и одат на работа, помош немаат, па така од вечер подготвуваат појадок и ручек за следниот ден, пеглаат, ги

подготвуваат децата за на училиште и слично. Вакви се обврските на жените кои што живеат во потесни семејства. Оние кои што живеат пак заедно со своите свекрви повторно најголем дел од обврските ги извршуваат сами, заради тоа што ако свекрвите се повозрасни, се очекува од нив да ги завршат сите обврски околу куќата и децата. Психички ги оптеретува тоа што се сами. Намаат места каде да се дружат, ниту каде да ги однесат децата да се дружат, зошто во општината имало само локални меани кои ги посетувале само мажи така што тие се чувствуваат осамени и изолирани.

Од горенаведеното може да се заклучи дека, во сите 4 населени места, жените во семејството цврсто ја имаат заземено улогата на домаќинки, нивната главна окупација и посветност, се сведува на грижа на семејството, пред се децата, но ништо помалку, сопрузите и останатите членови кои живеат во заедницата – како пошироко семејство (свеков, свекрва, девер итн.) Домашните обврските како чистење, перење, приготвување оброци, анимирање на децата, се нивна работа, за која ретко добиваат помош, дополнително работат и на земјоделски посејди што е работна дејност на сите семејства од рурални средини (независно дали одгледуваат земјоделски култури за задоволување на сопствени потреби или се вклучени во поголеми стопански задруги). Нивната психо-физичка состојба не е погодна ниту лесна, но затоа што им е рутина низ годините и не знаат за поинаку, навикнати се на тоа секојдневие, и не се одлучни да прават било што поинаку, затоа што во тој случај, би можеле да се соочат со критики, осуди, не прифаќање од семејството, но и средината.

2. Како генерално би ја оцениле состојбата во која се наоѓаат жените од населеното место?

На ова прашање генерално ставот на жените од **Горно Оризари**, Велес е идентичен. Тие се запоставени и заборавени. Никој не помислил на нив, ниту ги прашал за нешто. Велат дека на надлежните им текнува на нив единствено кога идат избори, зошто тогаш секој глас е важен и тој на мажите, но и тој на жените. Според нив оваа фокус група била прво искуство за нив кога некој ги повикал и ги прашал што мислат за одредени работи, иако знаат дека имаат и месна заедница во селото која комуницира со општината, сепак никој досега не ги викнал да ги праша какви се нивните потреби како жени.

Жените од општина **Росоман** се активни и иако живеат во мала средина се снаоѓаат. Дел од жените се вработени во приватен сектор, дел во државен сектор, а скоро сите дополнително работат земјоделе, а дел од нив подигнуваат средства за земјоделе. Дел работат во Росоман, дел во Кавадарци во фабриките. Во

принцип жените се активни и сакаат да работат. Се здружуваат, се шетаат, се дружат. Општина Росоман е општина во која речиси нема невработени, но исто така нема ниту иселување од населбата Росоман, за разлика од селата околу неа каде што останале да живеат само повозрасните. Од селата во општина Росоман се издвојува селото Паликура каде што постои вистинска организација на жените, но сепак тука е пресудно влијанието на урбаната жена која била многу активна во Скопје и таму се доселила по пензионирањето. Таму се случуваат разни настани во организација на жените какви што нема ни во поголемите урбани места. Во помалите населени места не се случуваат некои посебни работи, но и жените од таму сакаат да се дружат и организираат заеднички посети и генерално се задоволни од својата положба. Но, велат дека состојбата со сите жени не е иста, сеуште има жени кои сопрузите не ги пуштаат да се дружат, да прават други активности, освен да работат дома и на нива.

Две генерални мислења преовладуваат кај жените од општина **Градско** по однос на размислувањата каква е состојбата на жените во нивната општина. Според едни, животот на жената во населбата е прилично добар. Таму таа можела да задоволи многу свои потреби (здравствени, социјални, за професионална ориентација и др.). Додека пак други сметаат дека во селата животот е полн со предизвици. Таму жените се чувствуваат изолирани и отсечени од сите случувања. Макотрпно работат на нивите и тешко стасуваат до населбата Градско заради неповрзаноста со превоз. Покрај сопствениот превоз кој доколку го имаат, такси превозот е единствената опција за да стасаат од село до населбата. Но и покрај тоа велат дека стереотипите се многу присутни, така што ако сама жена од село се качи со такси за да отиде до некое место озборувањата нема да престанат. Покрај ова за дозвола секако треба да се праша и сопругот.

Жените од општина **Чашка** велат дека генерално убаво се живее во општината и заради тоа решиле тука да останат. Мирот и спокојот кој го имаат и безбедноста која ја чувствуваат за нив и за нивните деца им е примарна и ги надминува проблемите кои што ги имаат од неасфалтирани патишта, необезбедениот превоз од едно до друго место како и чувството на изолација.

По ова прашање, сумарно од сите населени места, се сведуваат две размислувања, едното – е дека жената е среќна и задоволна, онаму каде што е, исполнета во своето секојдневие, иако се среќаваат со бројни предизвици кои не им го олеснуваат животот сепак тие сметаат дека тоа е за нив идеална средина која има предности (сигурност, безбедност итн.). Од друга страна, постои контрадикторно размислување, жената особено од руралните средини, е во непогодна состојба, соочена со стереотипи и предрасуди, со потешкотии

да оствари јавен и професионален живот, без асфалтирани улици, места за дружба, ги таргетираат местата како неидеални за нив, и состојбата на себе-реализираност и исполнетост како непогодна.

3.Имаат ли жените можност за личен професионален развој и напредок? Каква образовна структура имаат жените од населеното место? Дали девојчињата го напуштаат задолжителното образование?

Девојчињата од **Горно Оризари**, Велес не го напуштаат образованието. Основно образование завршуваат во родното село, а скоро сите го продолжуваат школувањето и во средно образование. Дobar дел од нив завршуваат и високо образование. Сепак во Оризари, ниту во блиските градови нема работа. Вложувањето во образованието подоцна ги тера младите да го напуштат родното огниште и да заминат по светот. Сметаат дека има млади и способни луѓе кои сеуште се тука, но дека државата не треба да мисли дека овде живеат само две националности, туку дека тука се и бошњаците кои се лојален народ на оваа држава. Помладите кои сеуште живеат во селото велат дека немаат можности за вработување без оглед дали се образовани или не.

Во општина **Росоман** образованата структура кај девојките и жените е различна. Скоро сите го завршувале задолжителното средно образование, а девојчињата не го напуштаат образованието. Дел од нив го продолжуваат своето образование во високо образованите институции. И покрај тоа што има многу високо образовани жени сметаат дека немаат можност за личен и професионален развој пред се заради тоа што општината е мала и во неа не се нудат такви можности.

Девојчињата во општина **Градско** кои живеат во селата доаѓаат во населбата и заедно со децата кои тука живеат посетуваат основно образование. Средното образование го завршуваат во градот Велес или околните Неготино и Кавадарци. Во минатото имало пракса девојчињата од селата да го прекинат образованието (останувале само со основно) поради склучување на договорен брак, немање финансии и слично, но денес, девојчињата се школуваат со цел да си обезбедат подобра иднина. Школувањето на децата им зема значителни финансиски средства на родителите, но и покрај тоа жените сметаат дека треба да вложуваат во иднината на децата.

Во општина **Чашка** во минатото било пракса девојчињата да го напуштаат образовниот процес и да ги принудуваат на мажење, но во последно време праксата е променета и речиси сите девојчиња го завршуваат задолжителното образование, дел од нив завршуваат и факултети. Во општината Чашка и селата, имаат образовни капацитети од градинка и основни училишта, но недостасуваат

средните училишта, поради што, голем број средношкоци мигрираат во поголемите градови (како Велес) за да посетуваат континуирана настава. Сепак Чашка е мала општина и во неа нема многу простор за личен професионален развој.

Во однос на горепоставеното прашање, сумарно за сите населени места, во делот – образование, е дека години наназад се јавува позитивен тренд, на девојчињата да го следат и завршуваат формалното образование, иако дел од нив се соочуваат со дополнителни предизвици да патуваат до поголемите градови за таа намена, бидејќи во своето место на живеење немаат училишта (пред се за средно образование). Позитивен тренд е, затоа што традиционалните норми со кои се соочувале во минатото, им го забранувале школувањето, и притоа биле и принудувани да стапат прерано во брак. Во делот на личен и професионален развој и напредок, состојбата не е идеална, пред се поради не постоењето или ограничените образовни институции, и програми кои им се нудат, не постоењето на дополнителни школи или организации (нво) во средината во која живеат, за изучување на неформални програми, генерално за развој на потенцијали и капацитети.

4. Дали досега сте имале можност да го искажете Вашето мислење, став, потреба или проблем пред некоја конкретна институција (општина, подрачна единица на министерство и сл.)?

Од присутните жени на фокус групата во **Горно Оризари**, само една претставничка имала можност да го каже своето мислење пред локалната самоуправа. Останатите велат дека досега ниту еднаш не го искажале своето мислење, дека никој не ги викнал, ниту ги прашал нешто, нити пак тие биле некаде да го кажат својот став. Помладите сметаат дека веројатно заради тоа што има повозрасни кои се грижат за нив тие не се занимаваат со такви прашања. Не чувствуваат потреба да ги искажуваат своите проблеми пред надлежните институциите оти без оглед што и да кажеле ништо од тоа немало да се промени.

Генерално жените од општина **Росоман** велат дека досега не го искажале своето мислење пред некоја институција. Свесни се дека имаат можности за тоа, дека има отворени денови во локалната самоуправа и дека може да достават предлози пред Советот, но генерално досега немале таква пракса. Сепак има издвоено мислење од жената која до скоро живеела во урбана средина и била многу активна, па така таа и сега таа ја продолжила праксата за комуникација со локалната самоуправа каде разговарала со градоначалникот, ги искажала проблемите и ги посочила потребите на жените од нејзиното населено место.

Генералниот став на жените од општина **Градско**, е дека ниту една од нив досега не се обратила во ниту една институција за да поднесе некаков предлог,

документ или слично. Сметаат дека е бесцелно и дека непотребно ќе си го губат времето кога не можат ништо да променат. Според нив мажите се тие кои го изразуваат незадоволството или бараат решение на некој проблем, но и покрај тоа сметаат дека убаво би било некој да ги праша и нив што мислат зошто тие како жени знаат како некои работи да ги направат подобро од мажите. Досегашното нивно нереагирање се должи на бариерите поставени од самите нив, генералните предрасуди и поради тоа што досега не биле поттикнувани и охрабрани да превземат вакви чекори.

Жените од општина **Чашка** велат дека досега доставиле предлог односно реагирале единствено во училиштето во кое што учат нивните деца. Дел од нив како членови на Совет на родители, дел како родители, барале од надлежните нивните деца да не чекаат по неколку часа превоз за да се вратат назад до селата во кои што живеат. Дел од жените, пак, иако имале други несогласувања и потреби кои сакале да ги кажат и споделат, никогаш не го направиле тоа, не знаејќи каде да се обратат и на кој начин тоа да го направат. Токму заради тоа ги прифаќале работите онакви, какви што се.

Од горенаведеното, може да се заклучи дека жените од опфатените населени места, се индиферентни во однос на активното вклучување во локалните политики. Имено, само 2 до 5 жени, од вкупно 43, за некоја сопствена потреба или проблем, доставиле или споделиле свој став, свое мислење или предлог до соодветна институција. Причините за тоа се, од една страна што и самите не се мотивирани на таков пристап, не веруваат во исходот кон позитивна промена што би се постигнал со нивното дејствување, а друга страна, и самите институции не иницирале нивно вклучување, или дококу тоа некогаш било случај, до жените не стигнало информација за таков тип на активности.

5. Дали жените од вашата заедница се вклучени во процесите на одлучување на локално ниво (дали сте доставиле предлог до месната заедница, до општината, до одредена служба, дали сте присуствувале на некоја јавна расправа)? Ако одговорот е позитивен, на каков однос сте наишле при средбата? Доколку не, зошто е тоа така?

Генерален е ставот на жените од **Горно Оризари**, Велес присутни на фокус групата дека како жени не се вклучени во процесите на одлучување. Тие не присуствувале на јавна расправа или каква било друга средба, ниту доставиле некаков предлог или побарале решение за некој проблем. Но, и покрај ова имаат желба да се вклучат во носењето на одлуки, само треба некој да ги мотивира и да ги води низ процесот. Постоеше издвоен пример на жена која досега реагирала за

проблемите со пристапноста на децата до училиштето институциите биле известени но ништо не било превземено.

Жените од општина **Росоман** не се вклучени во процесите на одлучување. Досега не доставиле предлог до месната заедница, ниту до локалната самоуправа. Велат дека никој не ги повикал, ниту пак ги прашал, а тие самостојно не се ангажирале да го направат тоа.

Жените од **Градско** сметаат дека местото на жената не е таму каде што е местото на мажите, на пример во месните заедници зошто тие имале други обврски. Исто така, велат и дека се плашат да настапуваат поединечно онаму каде што не им е местото, зошто ќе најдат на несогласувања од мажите. Но, и покрај тоа, велат дека ако им биде понудено да се вклучат во процесите на носење на одлуки, ќе прифатат. На фокус групата беше посочен пример од жена која се обидела да учествува на состанок на месна заедница, но притоа била исмејувана и морала да го напушти состанокот и да замине.

Жените од општина **Чашка** знаат дека постојат месни заедници и дека предлозите преку нив стасуваат до локалната самоуправа, но беа едногласни дека ниту тие, ниту пак некоја жена што ја познавале, не биле вклучени, ниту присуствувале на некој состанок. Беше посочен и пример на жена која побарала дозвола од мажот да присуствува на состанок на месната за да побара лулашки за децата, но и било одговорено дека било срамота да се присуствува на таков состанок, оти тоа не било за жени. Жените сметаат дека се игнорирани за да бидат вклучени во процесот, дури и во случаи кога тие посочиле дел од нивни потреби, тие биле отфрлени и неприфатени, што посочува за ароганцијата на мажите членови во месните заедници, но, и за значајноста од вклучување на жените во работата на месните заедници – во однос на сензибилните, примарно важни идејни решенија на проблемите со кои се соочуваат од аспект на “жени” и нивно специфично резонирање.

Од аспект на вклучување на жените во процесите на одлучување на локално ниво, сумарно за сите наслени места, е што ниту една од жените, не учествувала во одредена форма на учество – во работата на месните заедници, на јавни расправи, собир на граѓани и слично. Причините за тоа, се согледуваат во не информираноста за можноста да се вклучат, стереотипите и предрасудите од заедницата (пред се мажите) кои го осудуваат или не го оправдуваат нивното вклучување во таканаречената “машка работа”, но и нивната не заинтересираност и не можност да се вклучат - поради окупацијата со други за нив “поважни работи”, кои не им оставаат простор за дополнителни ангажирања.

6. Колку сте задоволни од квалитетот на животот во вашето населено место?. Кои се предности, а кои недостатоци?

Како позитивни страни жените од **Горно Оризари** ги претставија тоа што е Горно Оризари е мало место, што им пружа сигурност и безбедност, како нив, така и на нивните децата, дека сите меѓусебно се познаваат и блиску е до градот за секоја потреба. Но, сепак има бројни недостатоци - нема градинка, нема детско катче, нема каде децата да испаднат да си играат на детско игралиште со лулашки и слично, нема мајките каде да ги однесат децата за да се анимираат, но покрај нив и тие да се дружат меѓусебно. Ниту повозрасните немаат место за дружење, а дополнителен проблем е и што немаат постојан превоз до градот.

Жените од **Росоман** споделија дека условите за живеење тука се добри. Малото место има свои предности, има можности за работа, пред се во земјоделието, па секој може да заработи. Околината е чиста, луѓето се познаваат меѓу себе. Но, општината има и свои недостатоци - не е уредена, нема детски катчиња, нема места за забава, нема да дојде гостин или странец каде да преноќи. Има објекти кои се стари но не се адаптирани, а може да се претворат во места за организирање на луѓето. Помалите места како недостаток го сметаат тоа што нема организирано собирање на ѓубрето па нивната околина се претвора во депонија, а на тоа секако придонесуваат и несовесните граѓани.

Жените кои беа од општината **Градско**, преовладуваа со позитивен став за добриот, прифатлив квалитетот на живот, се осеќаат изреализирано и среќно што се таму. Но жените од околните села, набројуваа недостатоци и незадоволства ... Од неасфалтирани патишта, не постоење на барем едно збиралиште каде би можеле да се дружат, непостоење на достапен и континуиран превоз кој би го користеле за нивни потреби, поради што чувствуваа изолација и нееднаквост во расположливите можности и ресурси да прават било што поразлично од секојдневните обврски што ги врзува за домот!

Како предности ги споменаа жените од општина **Чашка**, мирот, спокојството, безбедноста, сигурноста сами си одгледуваат зеленчук, овошје, дел месо што се сигурни дека јадат здрави прехранбени производи, и никогаш нема да им недостасува храна. Од друга страна, тешка била работата како земјоделка, неасфалтираните улици, им го отежнувало и ограничувало движењето, за време на врнежи, улиците практично се претворале во кал, а за време на снежни наноси, се случувало и подолго време да бидат отсечени од другите села и општината Чашка.

Сумарно за квалитетот на живот на жените од четирите населени места, согласно горенаведеното, е дека животот во руралната средина има бројни предности но и недостатоци. Како предности се издвојуваат – безбедноста,

чувството на сигурност што малите места во кои “секој секого познава” го нудат, земјоделитето со кое се занимава речиси секој, и преку кое си обезбедуваат (ако не повеќе) храна за себе и семејството. Од друга страна како недостатоци се споменуваат – неасфалтираните патишта, слабата инфраструктура, не постоењето на културни и образовни институции и настани, не континуиран превоз кој ги поврзува со поголемите градови и слично. И покрај се, жените искажуваат задоволство што се во средината во која живеат, уважувајќи ги повеќе предностите отколку недостатоците со кои се соочуваат.

7. Дали до Вас стигнуваат информации од општината, од Агенцијата за вработување, од други институции? Дали до Вас стигнуваат информации од институциите и кој начин го сметате за најсоодветен да ги добивате информациите?

Информациите не стигнуваат до жените од **Горно Оризари**. Не знаат кога има јавна расправа во општина на која може да ги кажат нивните проблеми, барања, потреби. Целосно се неинформирани, не ги следат информациите кои претежно се објавуваат на интернет, затоа што ретко/речиси никогаш не користат комјутери или др. технологии. Во селото имаат и телевизија и интернет, но во последните неколку години во Велес нема локална телевизија која би ги пренесувала овие информации, а локалните радија немаат информативна редакција.

Генерален е ставот дека информациите не стигнуваат до жените општина **Росоман**, ниту на локално ниво, ниту пак на национално или подрачните единиците на институциите. Не се информирани за она што се случува или за можностите кои им се нудат.

Во однос на информирањето, жените од општина **Градско** генерално беа запознаени дека информациите се достапни и јавни, но никоја од нив не била заинтересирана да ги следи, а истите никогаш “спонтано” не ги дознавале/добивале преку некој канал, освен ако самите не прашале или пребарале. Дел од нив пребарувале информации сами, по одредена потреба или интерес, како - невработените пример, посочија дека се интересирале да добијат информација за слободни работни места и “мерки/програми”, пребарувале на страната на Агенцијата за вработување, а неретко доаѓале и во Велес (агенцијата е со седиште во Велес), за директно да постават прашања, до службеничките, да им појаснат, затоа што она што го читале им било збунувачко и не го разбирале добро! Најчесто ги добивале информациите од некоја пријателка или роднина, ќе се слушнеле на телефон, или ќе си дојдат на гости, па при разговорот, ќе се спомне некоја новина или вест, но најчесто се рабирало за работите прекасно, кога повиците веќе нема да се активни и се завршени.

Жените од општина **Чашка** знаат дека има поставено информативна - огласна табла на општината и дека на фејсбук, се објавуваат сите информации и од општината и другите институции, но дел од нив ретко користат фејсбук, а исто така и ретко одат до општинската огласна табла, да прочитаат за некоја новина или повик ... “Најчесто една жена, роднина или комшика ќе разбере некоја вест, и ќе ја сподели со другите, си се информираме една со друга, и така дознаваме за повеќето работи/новости” Ставот на сите, беше дека сакаат да се вклучат и инволвираат во разни активности/програми наменети за нив, но, ретко некој ги свикува за да учествуваат (што наведува на фактот, дека за нив, најсоодветен начин за информирање би бил директното, непосредно информирање!)

Во однос на информациите, сумарно за жените од четирите општини е дека тие се во “информационен мрак”. Имено, до нив не стигнуваат информациите од страна на институциите, тие се пласираат, но за нив на многу не соодветен начин – пример веб страна или фејсбук – што повеќето жени не ја следат бидејќи немаат интернет, а и не користат компјутери или други технологии, или пак, не им е практика да ја отвараат страната, затоа што не им е приоритет меѓу многуте обврски или доколку ја отворат, тешко доаѓаат до информациите кои им се потребни. Не го минуваат времето ниту во околината на општинските згради каде вообичаено се објавуваат информациите на огласните табли. Поради овие причини, тие остануваат неинформирани, а со тоа и изолирани од секојдневните случувања, но и можности и мерки – креирани од институциите токму за нив, кои потенцијално би биле бенефитни за нив и семејство, но се неискористени поради несоодветната дистрибуција на информациите до нив како целни групи.

8. Дали постои различен третман на жените и мажите во Вашата заедница, општина? Што мислите за тоа? Како ова влијае на Вашиот живот?

Генерално жените од **Горно Оризари** сметаат дека има разлика меѓу мажите и жените, но дека со текот на времето работите се менувале и тоа на подобро. Жените генерално се посветени на куќата, на децата, но мораат да работат или да се занимаваат со земјоделие. Мажите се порелаксирани. Помладите мажи се многу социјализирани и учествуваат во грижата околу семејството. Мажите учествуваат на собири или слични настани на кои се носат одлуки, а жените не се консултирани.

Жените од општина **Росоман** чувствуваат разлика во третманот на жените и мажите. Кога се одвиваат состаноците на месните заедници, никогаш, ниту една жена нема присуствувало. Практично потребите на жените се занемарени. Мислењето за жените, од нивното опкружување е дека жената треба да ги извршува домашните обврски, да се грижи за семејството и децата, се друго е работа на мажите. Што укажува на изразени стереотипи и предрасуди.

„Разлики има, мажите најчесто и не се дома, тие работат, па се собираат пред некое продавниче, се дружат меѓусебно, излегуваат од сабајле, се прибираат вечер, додека жената така не би можела, има премногу обврски во домот, децата“. Ова е генералната фраза на жените од општина **Градско** за која групата се согласи дека ги потенцира разликите. Во овој контекст, се чувствуваат дискриминирани, но и доколку се решат да имаат други приоритети освен домот и семејството, веруваат дека ќе бидат осудувани од заедницата, и со третман на непочитување и негативно етикетирање.

Мажите уживаат повеќе слобода во социјалниот живот, жената и да сака да се социјализира, дружи, најчесто нема време за тоа. Жените од општина **Чашка** сеуште се соочуват со омаловажувања, непочитување (на нивните социјални, економски, политички права). Мажот е тој што работи и постојано е некаде излезен, жената, е таа која се грижи за домот, децата, и во одредени ставови, не и било дозволено да работи било што друго, затоа што домаќинството е нејзината работа!

Од горенаведеното, може да се сумира, дека постои јаз и нееднаквост, помеѓу мажот и жената во речиси сите сфери од социјалниот, економскиот и политичкиот живот. Жената се грижи постојано за домот и децата, семејството, додека мажот ја има слободата да ужива во слободно време и да го користи онака како што му одговара. Жените, не ретко се економски зависни од мажите, кои работат и финансиски придонесуваат за функционирање на семејството, поради ова, жените се во позиција на “потчинетост” и “послушност” бидејќи се ставени во ризик самостојно да егзистираат. Во делот на политичките права, тие се исклучена категорија, и се не рамноправни со мажите, кои активно партиципираат во сите нивоа на политичко учество и одлучување, а жените ги дискриминираат, осудуваат и не ги прифаќаат како еднакви чинители на локални политики.

9. Дали имате пристап до здравствени услуги (матичен лекар, стоматолог, гинеколог)?

Има матичен лекар и стоматолог во **Горно Оризари**. Нема лабораторија, порано два пати неделно идеала подвижна лабораторија за да земе крв, но сега нема. Нема гинеколог. За потребите од гинеколог и останатите здравствени услуги одат во Велес, но тоа за нив претставува проблем и од финансиски аспект, но и поради тоа што нема редовно организиран превоз до градот.

Во **Росоман** имаат матичен лекар и стоматолог, гинеколог немаат. Во помалите населени места кои бројат малку жители постојано немаат никаква форма на здравствена заштита, се случува само еднаш неделно да доаѓа лекар од брза помош и да ги посети.

Генерално жените од општина **Градско** задоволни од здравствените услуги кои се нудат, сите имаат матичен општ лекар и гинеколог, меѓутоа жените од околните села на Градско, посочија дека се соочуваат со предизвици во зимскиот период, кога споредните патишта се не исчистени од наноси снег па немаат пристап ниту до амбулантите, а во тој период и децата па и постарите, биле во сезоната на настинки и грипиви, и биле принудени да се лечат со традиционални – домашни (алтернативни) лекови.

Во овој поглед, генерално жените од општина **Чашка** беа задоволни од здравствените услуги, имаат и амбуланта со матичен лекар а и мобилни служби кои доаѓаат до околните села и нудат услуги. Сепак, не постојат лаборатории за анализи, и најчесто за таква потреба, мораат да одат до градот Велес, а притоа им е ограничен превозот, или е во несоодветно време, а плус, им и преставува финансиска потешкотија тоа да го покријат. Коментарите беа дека редовно посетувале гинеколог, и тоа им е од голема важност!

Во однос на пристапот до здравствени услуги, во сите четири општини, жените се соочуваат со проблеми, поради недостатокот на здравствени институции, но и медицински персонал, во населените места каде живеат. Поради тоа, тие се принудени да ги посетуваат поголемите градови и општини, каде им се нуди таа услуга, што им преставува дополнителен проблем, бидејќи нема чести релации на превоз, користењето на истиот значи финасиско оптеретување, а во состојба на природни непогоди (снег, обилни дождови) речиси и да е невозможно да се напушти руралното подрачје – што е фатална состојба во случај на итност од интервенција.

10. Дали жените се вработени и најчесто какви работни задачи извршуваат? Може ли самостојно да обезбедуваат егзистенција?

Жените од **Горно Оризари** работат во фабриките Ронтис и Ветекс, работат во оранжериите, вработени има во училиштето што е единствена институција во ова населено место, нема ниту една вработена во локалната самоуправа и работат земјоделие, претежно тутун. Самостојно може да обезбедуваат егзистенција зошто генерално придонесуваат во семејниот буџет дали како индивидуално вработени или во семејното земјоделие.

Поголемиот дел од жените во **Росоман** самостојно обезбедуваат егзистенција. Вработени жени има и во приватен сектор и во државен сектор, но голем дел од нив се земјоделки и на тој начин придонесуваат во семејниот буџет.

Жените од општина **Градско** не можеа да проценат и да се усогласат генерално дали повеќе преовладува невработеноста од вработеноста меѓу жените во општината и околните села, беа дискутабилни и неодлучни, оние од општината

тврдеа дека повеќето жени што ги познаваат се вработени – особено откако ги отвориле околните фабрики како странски инвестиции, а оние пак од руралните средини, тврдеа дека поголемиот број жените се невработени – домаќинки, кои во целост се посветени на домот и семејството, и дури од мажите, не им е дозволено да работат. Симптоматичен беше позитивниот контекстот на таквата “забрана” - Фактот што не им даваат да работат, дополнително, надвор од домот, го перцепираат како грижа, од страна на нивните сопрузи, да не се оптеретуваат со други обврски и да си бидат максимално посветени на домаќинството.

Впечатокот е дека, поголем број од жените од општина **Чашка** се невработени и домаќинки, но беше интересна една изјава “Ние не сме невработени, работиме повеќе од било кој вработен некаде на некое место, но за тоа не земаме плата, само ќе не пофалат дека сме добри жени и домаќинки” Во повеќето случаи мажите се тие од кои зависи финансиската стабилност во семејството, но жените велат дека знаејќи да работат земјоделие, насади со зеленчук и овошје за лична потреба, можат да се осигураат дека ќе обезбедат храна за себе и семејството!

Не би можело да се даде генерален заклучок по ова прашење, затоа што одредена група на жени се вработени, друга не се, жените од руралните средини перцепираат, дека генерално жените се невработени и се посветени на домот и семејството, додека жените од урбаните средини, сметаат дека, генерално жените од заедницата се вработени! Сепак, и покрај тоа што е помал бројот на оние што се во работен однос, речиси сите работат земјоделие, впрочем се земјоделки, и на тој начин, со сигурност можат да си обезбедат егзистенција.

11. Дали руралните жени користат породилно отсуство?

Жените од **Горно Оризари** не користат породилно отсуство. Тие што мора да работат ќе работат, ако некој може да им помогне можеби и малку ќе одморат., До осми месец одев на нива, единствено во деветти реков доста е. Кога се породив помина кратко време и повторно на нива, таква е судбината на руралната жена“. Помладите што имаат сверкви кои најчесто живеат во заедничко семејство, во првите месеци од бременоста се грижат за децата и не се приморани да работат земјоделие. Тие што се редовно вработени користат породилно согласно предвидените законски одредби.

Кај жените од општина **Росоман** различно е мислењето. Велат дека зависи до семејството. Росоман е подобро стоечка општина, па така помладите не мора да работат и во тој период. Генерално семејствата се пошироки и живеат заедно со свекорот и свerkвата па во тој период генерално тие се грижат за обврските.

Жените од општина **Градско** кои претходно работеле и го има стекнато правото на породилно отсуство го користеле. Симптоматично беше што - за една жена од околните села, самиот термин “породилно отсуство” не и беше јасен, па се прашуваше што значи. По објаснувањето, рече дека никогаш не слушнала за тоа дека на жената која работи со закон и следува породилно отсуство, мислела дека самата жена си го напушта работното место штом дознае дека е бремена “си дава отказ” за да се грижи за себе и за бебето!

Жените од општина **Чашка** кои биле предходно вработени и ги исполниле условите за користење породилно отсуство, го искористиле истото. Но симптоматично е што, никоја од тие што тоа го направиле или познаваат некоја што го направила, не седела дома, посветена на бебето и мајчинството, туку многу кратко после породувањето, веќе одела да работи на бавчите, и воедно, и понатаму се грижела за целото семејство, и домашните обврски.

Во однос на породилното отсуство, генералниот став на жените од четирите населени места е дека тој исклучителен тежок период за младите мајки, не го користат/не го користеле за одмор, приспособување и грижа кон бебето, туку, биле “форсирани” да работат земјоделие, во тој период.

4.3 ГЕНЕРАЛНИ ЗАКЛУЧОЦИ ОД ФОКУС ГРУПИТЕ

Постои нееднаквост на условите за живот и егзистирање помеѓу урбаните и руралните средини;

Жените во четирите рурални места Горно Оризари, Росоман, Градско и Чашка генерално сами ги извршуваат домашните обврски и тие се клучни во подигнување на децата и грижата околу домот;

Жените во руралните места немаат можност за личен професионален развој. Тие не превземаат иницијатива за себереализираност во разни области и дејности, им недоставува мотивација и волја зошто приоритет им даваат на други работи и членови од семејството;

Руралните жени не го користат своето право да учествуваат во процеси на креирање на локални политики. Понекогаш има иницијативност, но постои обесхрабреност од повеќе причини (осудувани од средината, дискриминирани од мажите и не веруваат дека нивниот глас може да донесе некаква промена);

Тие не се информирани и до нив не стигнуваат информациите од локалните и националните институции. Односно несоодветен за нив е начинот на кој институциите ги пласираат информациите;

Во однос на образованието во руралните средини, позитивен е фактот што девојчињата повеќе не го напуштаат процесот на образование.

4.4 ПРЕПОРАКИ ОД ФОКУС ГРУПИТЕ

Врз основа на добиените наоди и горенаведените заклучоци, дефинирани се препораки во насока на подобрување на состојбата на жените во областите опфатени со прашалникот од фокус групата.

За подобрување на состојбата на жените од **Горно Оризари, Велес** потребни се следните препораки:

- ❖ Да бидат организирани повеќе работилници, едукативни средби и состаноци на кои жените ќе бидат запознаени со нивните права, ќе бидат запознати со начините на кои може да се вклучат во процесите на донесување одлуки, ќе им биде дадена можност активно да учествуваат во креирањето на локалните политики и да им биде овозможено да ги произнесат своите ставови и мислења по одредени права;
- ❖ Локалната самоуправа во консултации со жените да пронајде соодветни начини за информирање на жените од Горно Оризари заради тоа што информирањето преку веб страницата која што општината најчесто го користи е несоодветно и на овој начин информациите не стигнуваат до жените од ова населено место;
- ❖ Општината во консултации со жените да изнајде начин на кој би можела да ја врати инфо точката која пред неколку години постоеше во Оризари како најголемо населено место во општината или да изнајде друг можеби поекономичен или поссоодветен начин за да се приближи до жените од ова населено место;
- ❖ Да се обезбедат подобри здравствени услуги за жителите од ова населено место и да се овозможи отворање на гинеколошка амбуланта во најголемото рурално место во општина Велес;
- ❖ Да бидат организирани едукативни средби преку кои ќе се мотивираат семејствата да дадат силна поддршка на руралните жени со цел да не мораат да работат на нива во првите месеци после нивното породување;

За подобрување на состојбата на жените од **општина Росоман** потребни се следните препораки:

- ❖ Да бидат организирани повеќе работилници, едукативни средби и состаноци на кои жените ќе бидат запознаени со нивните права, ќе бидат запознати со начините на кои може да се вклучат во процесите на донесување одлуки, ќе им биде дадена можност активно да учествуваат во креирањето на локалните политики и да им биде овозможено да ги произнесат своите ставови и мислења по одредени права;

- ❖ Локалната самоуправа во консултација со жените да пронајде соодветни начини за информирање на жените од заради тоа што информирањето преку веб страницата која што општината најчесто го користи е несоодветно и на овој начин информациите не стигнуваат до жените од ова населено место;
  - ❖ Да се обезбедат пристап до здравствени услуги за жителите од ова населено место;
  - ❖ Да бидат организирани едукативни средби преку кои ќе се мотивираат семејствата да дадат силна поддршка на руралните жени со цел да не мораат да работат на нива во првите месеци после нивното породување;
-

За подобрување на состојбата на жените од **општина Градско** потребни се следните препораки:

- ❖ Низ дефинирани методи и техники, преку работилници и обуки, потребно е жените да се охрабрат за себереализираност во разни дејности;
  - ❖ Треба да се преземат стратешки чекори за надминување на нееднаките услови и состојби, меѓу општината и околните рурални села, пр. “рамномерно финансирање” – концепт кој законски предвидува повеќе / дополнителни средства за развој на помалку развиените региони, да се сведе на односот град-село
  - ❖ Да се основаат, воедно изградат или адаптираат инфраструктурните објекти, за училиште за средно образование, затоа што е нужна потреба за населението и учениците
  - ❖ Да се “субвенционира” / финансиски поддржи задолжителното средно образование, за да се анулираат негативни финансиски импликации за семејствата од руралните средини
  - ❖ Жените, преку работилници и обуки да се поттикнат и дообразуваат за активно вклучување во донесување одлуки на локално ниво
  - ❖ Да се дефинираат и спроведуваат соодветните канали за информирање и анимирање/вклучување, како специфични за специфичната целна група на рурални жени;
  - ❖ Јавна кампања за недискриминација на жената и актуелизација на нејзините права;
  - ❖ Со обезбедување на мобилна медицинска служба, во време на климатски непогоди, да се обезбеди непречена медицинска помош и услуги, за луѓето од руралните средини
-

За подобрување на состојбата на жените од **општина Чашка** потребни се следните препораки:

- ❖ Да се развие системски пристап на локално ниво, за вклучување на жените во донесување донесување одлуки
  - ❖ Да се работи со локалното, рурално население на една општа едукација (кампања) и специфична – за развој на вештини на жените и нивно економско јакнење (пример обуки за развој на креативни вештини како - изработка на накит, сувенири од рециклиран материјал и хартија, изработка на модерни предмети од традиционални везови) капацитети и потенцијали, преку разни форми на неформалното образование, за да избегаат од матрицата “жена - домаќинка”
  - ❖ Да се поттикнат и охрабрат жените, активно да се вклучат во работата на месните заедници, а со тоа и во донесувањето на одлуки на локално ниво
  - ❖ Да се спроведат јавни кампања и работилници за “не дискриминација” на жената во политичкиот живот, да се акцентира важност од нејзни вклучување, особено да е наменета за мажите од руралната средина, како таргет
  - ❖ Да се увиди/утврди, воведи и применува специфичен и најприфатлив (ефективен и ефикасен) канал/начин за доставување на информациите до руралните жени, ако е тоа со меѓусебна размена на информации, да се доставуваат директно информациите на една или повеќе жени-иницијаторки од средината, и тие да ги дисеминираат информациите до преостанатите, тип на - информативна мрежа
  - ❖ Да се постават стратешки цели и активности за надминување на нееднаквостите помеѓу мажот и жената во руралната средина, да се лобира за женските права, да им се обезбедат форми на здружување, се пружат системи на поддршка, да се поттикнат и охрабрат жените за вклучување и активизам
-

5. СПРОВЕДЕНИ РАБОТИЛНИЦИ ЗА УТВРДУВАЊЕ НА ПРИОРИТЕТИ НА ЖЕНИТЕ ОД РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ

Во четирите рурални места Горно Оризари и општините Градско, Росоман и Чашка беа спроведени четири работилници за детектирање на потребите на жените и нивно приоритизирање. Целта на овие работилници се сведува на два сегмента. Едниот (директен) се однесува на спроведување на практичен процес за дефинирање на потреби и нивно приоритизирање и вториот (индиректен) се однесува на тоа да жените го осознаат процесот и во иднина самостојно да ги применуваат, зад се запознаат со праксата на нивната општина за вклучување на граѓаните во процесот на креирање на локални политики и најважно да се охрабрат и мотивираат да земат активно учество во тој процес.

5.1 ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ПОТРЕБИ НА ЖЕНИТЕ И НИВНО ПРИОРИТИЗИРАЊЕ

Покрај утврдувањето на генералната состојба во која се наоѓаат жените во овие четири рурални места, сакавме да ги видиме проблемите со кои се соочуваат жените и да дознаеме кои за нив се приоритетните потреби што треба да ги реализира нивната локална самоуправа со цел да создаде подобро место за живеење за нејзините жители.

За таа цел беа реализирани работилници за идентификување на проблемите и приоритизирање на потребите на жените од четирите рурални места на кои жените имаат можност да ги кажат своите проблеми и да одлучат кој од нив најприоритетно да се реши. На работилниците учествуваа вкупно 47 девојки и жени од посочените четири рурални места.

Вака утврдените предлози заедно со листите од јавните настани Центарот на активни граѓани АКТИВО ги достави и за нив лобираше пред локалните самоуправи со надеж дека дел од нив ќе влезат во годишните програми за работа на соодветната општина за 2020 година. Долунаведените предлози, се распоредени по приоритет за рашавање, добиени преку метод на индивидуално гласање и образложение за нивната важност, на жените-учеснички во работилницата.

Предлози од работилницата за идентификување на потреби на жените во **Горно Оризари, Велес.**

- Изградба на спортска сала (спортско игралиште, со спортски реквизите за рекреација на младите);
- Асфалтирање на улиците;
- Градинка;
- Поставување на сообраќани знаци за безбедност на учениците;
- Опременување на детско катче (во веќе постоечка инфраструктура);
- Сообраќајни обележја во населеното место;
- Канализација во селото;
- Да се направи и асфалтира споредна улица за пешаци и движење на ученици (одат по главна улица и се изложени на постојана опасност);
- Парк и игралиште;
- Училиште за странски јазици;
- Игротека за деца.

Предлози од работилницата за идентификување на потреби на жените во општина Росоман

- Логопед и дефектолог во училиштата;
- Дом на култура со активности за сите генерации;
- Полициска станица, за поголема безбедност и сигурност на населението, и да го контролира сообраќајот;
- Целодневен престој за учениците во училиштата;
- Социјална помош од донатори, општината, за лица кои имаат потреба;
- Во селото Паликура, да доаѓаат комуналци да го собираат сметот и да се уредат/исечат гранките покрај патот ;
- Мерки за подобрување на земјоделието и земјоделците;
- Подобрување на безбедноста на децата што преминуваат за да одат на училиште, од горниот дел на селото;
- Да се создаде или пренамени објект наменет за дружење исклучиво за жени (читална, кафе дружба, сок слатко да се служи);
- Да се воведат домашна посета, од медицински персонал, на стари и изнемоштени лица;
- Општо корисна работа за граѓаните и општината;
- Дом за стари лица, да се вработат локални кадри ;
- Библиотека ;
- Пензионерски центар;
- Асфалтирање на сите улици;

- Подобрување на уличното осветлување, да се постави осветлување онаму каде нема а е фреквентно место од луѓе);
- Детска игротека;
- Капела во општина Росоман.

Предлози од работилницата за идентификување на потреби на жените во општина **Градско**

- Решавање на проблемот со водоснабдувањето;
- Игротека за деца;
- Да се зголеми контролата на сите моторни возила – радари, сигнализација, зачестена сообраќајна полиција;
- Сала за фитнес и теретана;
- Проширување на градинката (да прима и групира деца од различна возраст);
- Поставување на лежачки полицајци (за контрола на брзината на автомобилите);
- Дневен центар за лица со посебни потреби;
- Реконструкција на постоечкиот парк, за деца (лулашки, играчки, клупи);
- Велосипедска патека;
- Да се формира спортски клуб (за децата да се занимаваат со спорт);
- Гинеколошка амбуланта;
- Да се стават повеќе канти за отпадоци;
- Да се има експозитура на банка и/или да се воведат втора смена на пошта ;
- Клуб за жени, да има соодветен просор за дружба

Предлози од работилницата за идентификување на потреби на жените во општина **Чашка**

- Да се среди проблемот со водата;
- Детско игралиште;
- Да се асфалтираат улиците;
- детски парк и поставување урбана опрема;
- Да се постават лежачки полицајци (за поголема безбедност);
- Да се изнајдат начини за вработување на жените во самата о.Чашка ;
- Да се регистрира женско здружение.

6. СПРОВЕДЕНИ ЈАВНИ НАСТАНИ ЗА УТВРДУВАЊЕ НА ПОТРЕБИ НА ЖЕНИТЕ ВО РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ

По организираните четири работилници на отворен простор беа организирани вкупно осум јавни настани на кои сакавме да ги слушнеме потребите на поголема група на жени. Настаните беа организирани во селата Горно Оризари, Иванковци и Башино село во општина Велес, во селото Лисиче во општина Чашка, општина Чашка, општина Росоман, општина Градско и општина Лозово.

На отворените јавни настани само беа потврдени, но и проширени листите кои што претходно одредената група на жени ги доставија на работилниците. Повеќе од петстотини жени директно доставија предлози на сите осум јавни настани

6.1 ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ПОТРЕБИТЕ НА ЖЕНИТЕ

Подолу следуваат целосните листи на предлози посебно за секој од одржаните настани.

Повеќе од педесетина жени од селото **Горно Оризари, општина Велес** беа мотивирани да ги искажат потребите кои ги имаат во локалната заедница со цел да ја направат подобро место за живеење.

- Игралште;
- Вода за пиење;
- Уредување зеленило;
- Паркови за деца;
- Осветлување;
- Канализација;
- Пат кај училиштето;
- Сообраќајни знаци;
- Одржување поголема хигиена;
- Лулашки;
- Градинка;
- Легнати полицајци;
- Асфалтирање на улици;
- Спортска сала;
- Вклучување на жените во раководни позиции;

Триесетина потреби беа идентификувани од повеќе од педесетина жени од **Башино Село, општина Велес** кои беа мотивирани да се вклучат во креирање на локалните политики.

- Патишта;
- Ивичнаци;
- Градинка;
- Улично осветлување;
- Подобра канализација;
- Фонтана;
- Огледало на раскрсницата кај Енмон;
- Асфалтирање на патишта до селото;
- Чешма во игралиштето;
- Училиштето да се реновира;
- Клупи;
- Тротоари;
- Доктор;
- Игротека;
- Дервен да ги чисти улиците;
- Амбуланта;
- Патишта низ селото;
- Лулашки за деца;
- Тротоари до Велес;
- Плоштад;
- Аптека;
- Контејнери за ѓубре;
- Проширување на влезот во селото;
- Асфалтирање на главната улица;
- Уредување на домот за стари лица;
- Сообраќајни знаци;

Педесетина жени од **Иванковци, општина Велес** ги идентификуваа клучните потреби во заедницата во која што живеат. Идентификуваните потреби се сведуваат на неколку клучни работи кои беа повеќе пати повторувани од жените. Доктор со амбуланта, аптека, градинка, нормални услови за работа во училиштето, односно проширување на неговиот капацитет, доволно количество на вода за пиење секојдневно и асфалтирање на улиците е она што најмногу им треба на жените во Иванковци. Покрај нив беа доставени и следниве предлози.

- Подобар превоз;
  - Лулашки за деца;
  - Водата да се даде на ЈКП Дервен;
  - Вработување;
  - Аптека;
  - Канализација;
  - Парк;
-

Поправка на улиците, постојана вода за пиење, лулашки и паркови за деца, место за дружење за пензионерите, поправка на селскиот дом и игралиште беа клучните потреби на жените од **село Лисиче, општина Чашка**. Педесетина жени дадоа свои предлози на јавниот настан на кој покрај погоре посочените беа идентификувани и следните потреби.

- Градинка;
  - Канти за ѓубре;
  - Средување на сред село;
  - Вода за пиење;
  - Да се направи патот за Лисиче;
  - Парк;
  - Сообраќајни знаци;
  - Да се направат улиците;
  - Игралиште;
  - Да се обнови автобуската;
  - Лулашки;
  - Вода за пиење;
  - Осветлување;
  - Нови клупи;
  - Одвод;
  - Лежечки полицаец;
  - Пат од Голозинци до Лисиче;
  - Зеленило;
  - Место за дружење за пензионери;
  - Да се поправи селскиот дом;
  - Доктор;
  - Контејнери;
-

Стотина жени од повеќе населени места во **општина Чашка** беа мотивирани да ги искажат потребите кои ги имаат во локалната заедница со цел да ја направат подобро место за живеење.

- Асфалтирање на улицата 8 – ми Септември;
- Доктор;
- Вода за пиење во село Лисиче;
- Нови клупи во село Лисиче;
- Асфалтирање на улица Коле Неделковски;
- Место за дружење за повозрасни лица во Чашка;
- Да се асфалтира улицата Тодор Јанев;
- Брза помош;
- Да се реновира улицата Кочо Рацин;
- Игралште за деца од предучилишна возраст;
- Место за дружење за млади;
- Контејнери;
- Да се асфалтира улицата Коста Кирков;
- Вработување;
- Тоалет на пазарот;
- Спортска сала;
- Банкомат;
- Игротека;
- Постапување на легнати полицајци во село Лисиче;
- Канализација во село Согле;
- Да се направи патот за село Лисиче;
- Да се асфалтира улицата Коста Рацин;
- Да се направи тротоар на улицата 8-ми Септември;
- Игралште со ограда во село Лисиче;
- Лулашки во село Лисиче;
- Вода за пиење во Чашка;
- Индустриска вода;
- Да се асфалтира улицата Ацо Шопов;
- Асфалтирање на улицата Гоце Делчев;
- Да се направи патот од кај црква до крајот на селото во село Ореше;
- Средување на просторот на сред село во село Лисиче;
- Тротоар на улицата Тодор Јанев;
- Канализација;
- Да се означи парконгот;
- Базен;
- Да се постави контејнер на улицата Коста Рацин;
- Да се собира ѓубрето;

- Осветлување;
- Средување на центарот на Чашка;
- Дневен центар за деца со посебни потреби во Чашка;
- Парк;
- Нов мост;
- Прилагодување на тротоарите;

Осумдесетина жени од повеќе населени места од **општина Росоман** беа мотивирани да ги искажат потребите кои ги имаат во локалната заедница со цел да ја направат подобро место за живеење.

- Доасфалтирање на улици;
- Осветлување;
- Одржување на хигиена;
- Вода за пиење поправање на улици;
- Асфалтирање на улици;
- Поставување на нови сијалици во општината;
- Парк за деца;
- Средување на улиците во центарот;
- Пазар;
- Зеленило ;
- Паркови;
- Да се смени локацијата на пазарот;
- Технолошка вода;
- Зголемување на капацитетот на детската градинка;
- Место за забава на млади ;
- Патишта до нивите
- Да се поправат улиците;
- Урбано средување;
- Да се зголеми и одржува зеленилото;
- Место за дружење на повозрасните;

Осумдесетина жени од повеќе населени места од **општина Градско** ги идентификуваа проблемите во заедницата и побараа нивно решавање од локалната самоуправа

- Дом за стари лица;
- Црква за венчавки и крштемки;
- Да се реновира улица Илинденска;
- Планинарски дом во село Подлес;
- Дневен центар за лица со посебни потреби;

- Место за дружење за возрасни лица;
- Да се асфалтира патот Градско-Чичево;
- Аптека уште една;
- Да се мијат и чистат улиците;
- Осветлување на улица Димитар Влахов;
- Да се асфалтираат улиците во Долно Градско;
- Да има постојано вода за пиење;
- Клуб за жени;
- Асфалтирање на улица 4 јули;
- Сервисни услуги за стари лица;
- Детско игралиште кај стадион;
- Лежечки полицаец на улица Борис Трајковски;
- Пречистителна станица за вода;
- Пат до село Уланци;
- Превоз (комбиња) до локални релации;
- Канализација во населба Стопанство;
- Откупен центар;
- Легнат полицаец на улица 29 ноември;
- Доктор/Брза помош;
- Асфалтирање на улица Панко Брашнар;
- Да се отворат фабрики;
- Подобри автобуски линии;
- Патронажна сестра за деца со посебни потреби;
- Автобустата станица да се реновира;
- Асфалтирање на улица 8-ми септември;
- Да се асфалтира улица ЈНА;
- Да се направи патот Велес-Градско;
- Комисијата за полагање да биде во Велес наместо во Кавадарци;
- Игротека;
- Пазар;
- Прифатилиште за кучиња;
- Да не се чува стока во населбата;
- Технолошка вода;
- Филтер за прочистување на водата;
- Капела во црквата;
- Јавен тоалет кај пазарот;
- Преуредување на пазарот;
- Асфалтирање на улица под лозје;
- Одржување и зголемување на зеленилото;
- Парк;

Седумдесетина жени од повеќе населени места од **општина Лозово** ги споделија потребите кои ги имаат во локалната заедница со цел да ја направат подобро место за живеење.

- Спортска сала;
- Клупи;
- Парк во Серемзалино;
- Одржување хигиена;
- Асфалтирање на улица АСНОМ;
- Прилагодени тротоари за лица со потешкотии во одење;
- Изградба на велосипедска патека;
- Дом за стари лица;
- Асфалтирање на улици;
- Поправање на оштетените улици;
- Парк со играчки во Лозово;
- Кров на зградата каде што се прават помени во село Дорфулија;
- Да се исчисти патот во Горно Маало;
- Гинеколог;
- Банкомат;
- Одржување хигиена;
- Дом за стари лица;
- Зеленило;
- Отворање на фирма во која ќе бидат вработени жени;
- Улично осветлување;
- Трпезарија на гробиштата во Лозово, Каратманово и Дорфулија;
- Превоз до Велес;
- Поддршка за стари лица;
- Осветлување на споредни улици;
- Да се асфалтира улива Козара;
- Кујна за ранливи категории;
- Да се подобри чистотата;
- Канализација во Серемзалино;
- Музеј со предмети-симболи на трајни вредности;
- Уредување на дворот на црквите во Лозово и Каратманово;
- Да се направат споредните улици во Лозово;
- Повеќе контејнери во Дорфулија;
- Вработување на ранливи категории;

7. ЗАКЛУЧОК

Вклучувањето на руралните жени во креирање на локални политики, останува голем предизвик. Пред се поради комплексноста на проблемите кои треба да се надминат, а дел се наоѓаат во традиционалните норми кои се најтешки за интервенирање, а потоа и стереотипите и предрасудите, и поттикнувањето и мотивацијата. Повеќе секторскиот пристап на државните институции преку институционалните механизми и наменските програми и активности на невладините организации, можат значително да допринесат за позитивни промени. Потребно е само етапно и стратешки добро испланиран пристап, кој во целост ќе соодветствува на детектираните состојби, потреби и барања на самите жени – како целна група, на што впрочем и оваа анализа има посебен осврт.

Овие заклучоци се потврдуваат низ сите етапи на проектот, започнувајќи од фокус групите, низ работилниците за утврдување на проблеми и нивно приоритизирање и јавните настани наменети за поширока целна група на жени од Горно Оризари, Велес, Чашка, Градско и Росоман.

8. АНЕКС - ПРАШАЊА ЗА ФОКУС ГРУПИ

1. Како изгледа еден Ваш обичен ден? Кои се вашите секојдневни обврски? Дали некој Ви помага во нив? Што според Вас најмногу психички ги оптеретува жените во вашето место на живеење?
2. Како генерално би ја оцениле состојбата во која се наоѓаат жените од населеното место?
3. Имаат ли жените можност за личен професионален развој и напредок? Каква образовна структура имаат жените од населеното место? Дали девојчињата го напуштаат задолжителното образование? Ако одговорот е позитивен, зошто е тоа така?
4. Дали досега сте имале можност да го искажете Вашето мислење, став, потреба или проблем пред некоја конкретна институција (општина, подрачна единица на министерство и сл.)? Ако не, зошто е тоа така? Дали доколку би имале можност би го направиле тоа? Ако одговорот е позитивен, а не го направиле тоа, зошто е тоа така?
5. Дали жените од вашата заедница се вклучени во процесите на одлучување на локално ниво (дали сте доставиле предлог до месната заедница, до општината, до одредена служба, дали сте присуствувале на некоја јавна расправа)? Ако одговорот е позитивен, на каков однос сте наишле при средбата? Доколку не, зошто е тоа така?
6. Колку сте задоволни од квалитетот на животот во вашето населено место? Кои се предности, а кои недостатоци?
7. Дали до Вас стигнуваат информации од општината, од Агенцијата за вработување, од други институции? Дали до Вас стигнуваат информации од институциите и кој начин го сметате за најсоодветен да ги добивате информациите?
8. Дали постои различен третман на жените и мажите во Вашата заедница, општина? Што мислите за тоа? Како ова влијае на Вашиот живот?
9. Дали имате пристап до здравствени услуги (матичен лекар, стоматолог, гинеколог)?
10. Дали жените се вработени и најчесто какви работни задачи извршуваат? Може ли самостојно да обезбедуваат егзистенција?
11. Дали руралните жени користат породилно отсуство?

Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на Здружението Центар на активни граѓани АКТИВО и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.